

Андрій МАЙОВЕЦЬ

**«МУХА-ЦОКОТУХА
ТАРАКАНИЩЕ» (ЗА КАЗКОЮ
К. ЧУКОВСЬКОГО)
У ТВОРЧІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ
ЮРІЯ ЧАРИШНІКОВА**

Аналізується досвід митця-ілюстратора Юрія Чаришнікова, випускника Львівського поліграфічного інституту ім. Івана Федорова (Українська академія друкарства), останньої чверті ХХ ст. Розглядається створений ним ілюстративний ряд до казки Корнія Чуковського «Муха-Цокотуха Тараканище». Відзначається особливість застосованої естампної техніки літографії у створенні графічних аркушів. Простежується високий мистецький рівень виконаних малюнків, самобутній і неповторний стиль та манера, з притаманною їм фантазмагоричністю та авторським алегоричним мисленням.

Ключові слова: ілюстрація, естампна техніка літографія, стиль і манера, художник-графік Юрій Чаришніков, казка Корнія Чуковського «Муха-Цокотуха Тараканище», художньо-образні засоби, алегорія.

© А. МАЙОВЕЦЬ, 2016

Серед досліджень біографії та творчості Юрія Чаришнікова, художника-графіка, випускника львівського мистецького середовища та активного учасника міжнародних виставок, обмаль інформації в сегменті його праці над ілюстраціями до дитячих книг. Для деяких образних ідей, які потребували неklasичного, осучасненого трактування, митець використовував естампну техніку літографія. І це в той час, коли більшість художників працювала в класичних чи авторських ручних техніках. З поодиноких публікацій про митця варта уваги стаття Людмили Ніконенко «Юрій Чаришніков — майстер графічного мистецтва» [5], присвячена творчості художника в цілому. Проте в статті немає згадки про досвід митця в створенні візуального циклу до дитячих видань. Своїми думками відносно своєї праці ділиться сам художник Ю. Чаришніков в інтерв'ю Галини Вдовиченко «Я заряджаю білий аркуш, як Чумак воду...» [2]. У статті Наталії Дудко «Бренд львівської графіки» [3] автор описує творчий доробок митця в станкових листах і в сегменті його оформлення літератури для дорослих. У праці Володимира Стасенка «Спадкоємці першодрукаря» хронологічно згадана біографія і творчий доробок Юрія Чаришнікова. Дослідником укладений словник митців випускників та викладачів кафедри графіки Української академії друкарства за 90-літню історію її функціонування. Словник доповнено фактологічним матеріалом «Графіка в системі національної поліграфічної освіти: з історії Української академії друкарства» [6].

Казку відомого російського письменника і культурного діяча родом з України Корнія Чуковського не раз оформляли вітчизняні і зарубіжні художники, а книгу тисячними примірниками перевидавали з різних видавництв. Сюжет казки був екранізований — створений мультфільм. Факти з історії написання твору засвідчують про певний опір тодішньої радянської влади і застереження з боку педагогів відносно випуску такої книги. «Залишивши критичну діяльність, Чуковський перемикається на літературу. Але писати про перемоги соціалізму йому було нецікаво, і він береться за ще не освоєну справу — написання казок. За перші десять років після революції Чуковський створив свої головні і найкращі казки — «Айболить», «Мойдодир», «Муха-Цокотуха», «Телефон» та інші. Цікаво, що в ті часи йому довелося буквально битися з педологією, яка «захищала»

дітей від його творів. Приміром, вони оголосили вірш «Крокодил» злісною пародією на творчість Некрасова, а «Муху-Цокотуху» — прославлянням куркульського і міщанського побуту, що завдає радянським дітям непоправної шкоди. Власне, багато хто досить сильно помилявся у витоках його творчості, — письменник Еммануїл Казакевич, наприклад, ніяк не міг повірити в те, що казка «Тараканище» не виступає як сатира, спрямована на Йосипа Віссаріоновича Сталіна. А проте, казка була написана, коли Чуковський ще не знав нічого про «батька народів» [1].

Один з небагатьох художників Юрій Чаришніков — яскравий представник молодшої генерації митців другої пол. ХХ ст., випускник Львівського поліграфічного інституту ім. Івана Федорова (Українська академія друкарства), який в оформленні дитячої книги апробував техніку літографії. В естампній техніці літографії створив одну із своїх перших серій — ілюстрації до казки Корнія Чуковського «Муха-Цокотуха Тараканище» [8].

Саму техніку літографії винайшов у 1796 р. баварець Алоїс Зенефельдер. Літографія (від грец. λίθος — камінь та грец. γράφω — писати) — вид естампної графіки, малюнок виконаний на камені (в основному вапняк) спеціальними літографськими олівцями і тушшю, після хімічно-технічної обробки нанесена фарба під тиском переноситься з плоскої друкарської форми (каменю) на папір. Це перший, плоский (офсетний) спосіб друку — застосований в поліграфії. Літографію активно використовували наприкінці ХІХ — на поч. ХХ ст. художники і в поліграфії для створення афіш, плакатів, різного роду графічних листів.

Характерна художньо-пластична особливість техніки літографія — це подібність малювання манері олівця, туші і пера; легкість і тональна просторова площинність. На відміну від авторської техніки туші, пера та олівця, з каменю можна отримати кілька десятків відбитків, а сама поверхня каменю має природну фактурність, зернистість, чим додає лише більшої ошатності на відбитках. Трудомісткий технологічний процес від підготовки до друку з каменю вимагає від художника вправності, послідовності і великого терпіння у малюванні.

У 80-ті рр. художники використовують естампні графічні техніки ліногравюру, гравюру на пластику, картон і, як виняток, — літографію. В оздобі дитячих книг вони вдаються до застосування кольорової монотипії. Митці здійснюють пошук в комбінації технік, таким чином і варіативності художнього вираження. В оформленні книг частіше зустріти застосовану техніку акварелі, туші і пера, а також виконані ілюстрації в змішаних техніках.

Свого часу львівське видавництво «Каменярь» запропонувало Юрію Чаришнікову обрати тему, твір для художнього оформлення. І він обрав та в незвичний спосіб проілюстрував казку Корнія Чуковського «Муха-Цокотуха Тараканище». Книга розійшлася накладом в 250 тисяч екземплярів, а вартість становила — 25 копійок. Кожен з митців, хто брався за оформлення цієї казки, прикрашали книгу яскравими ілюстраціями, загалом малюнки були створені в акварелі, з використанням туші і пера. Здавалося б природно дитячий твір проілюструвати кольоровими малюнками. Та, на відміну від існуючих кольорових взірців, Чаришніков пропонує чорно-біле графічне вирішення. Художник створює візуальний матеріал на камені з подальшим друком авторських відбитків. Чорно-білі малюнки з тональними переходами олівця і туші можна відчуті і теж вважати кольоровими. Малюнки рівнозначні кольоровим взірцям і навіть складніші у виконанні, бо через обмежену палітру художник має передати асоціативний колір. Відчуття різнобарв'я, кольору і тону — без використання кольорових фарб. Засвідчують фаховість та досвід самого митця, автора малюнків [8].

Ілюстративний матеріал Юрія Чаришнікова вирізняється віртуозним виконанням рисунка, побудовою динамічної і складної композиції, продуманим виразом образу і характеру дійових персонажів. Ілюстрації є авторськими та неповторними, переповнені великої фантазії митця. Обрана оригінальна естампна техніка, яку митці не часто використовували в оформленні дитячих книг через трудомісткий, затратний підготовчий процес. Слід відмітити, що на досліджуваний період Юрій Чаришніков єдиний митець, який використовує літографію в оздобі дитячої книги [8].

Юрій Чаришніков враховує та вміло оперує художньо-пластичними особливостями літографії.

Відтак, він надає малюнкам водночас просторовості і площинності на папері, вмiло поєднує текстову частину твору з iлюстративним рядом. Герої казки — звiрi. Митець концентрує свою увагу на дiйових персонажах казки. В малюнках яскраво вираженi персонажi, динамiчнi композицiї, на листi паперу, на розгортках видання. У створеннi iлюстрацiї художник якiсно використовує можливостi лiтографiї. Враховує свiтлотiнновi переходи, вiд бiлого до чорного кольору через велику градацiю сiрого тону. Окрiм тонального вирiшення митець працює над штриховим ансамблем, побудовою рiзного накреслення лiнiй, тим самим досягаючи певної тональності чи асоцiативного кольору при чорно-бiлому друцi. Слiд вiдзначити, що варiативний характер штрихiв гармонiйний у загальному сприйнятi малюнка, цiлiсного iлюстративного ряду. За рахунок динамiчного рисунка, композицiї малюнкiв, тонального i штрихового вирiшення, iлюстративний матерiал справляє благотворнi почуття. «Iлюстрацiя — це репродукцiя тексту. А мене цiкавлять iншi речi. Текст заряджає мене, я своїми малюнками — книжку. Я заряджаю бiлий аркуш, як Чумак воду. А книжка — читача. Це магiя. Не знаю, як це відбувається. Але це відбувається точно. Мiстика тут неодмiнно присутня...», — зазначає митець [2]. Цiкавим є те, що на Заходi Чаришнiкова називають «Чагу» — вiн, зрештою, саме так пiдписує свої роботи. Українською його захiдне iм'я звучить цiлком невипадково — Чари. Чого-чого, а мiстики у його творчостi не бракує... [2]. Митцем оформлену казку Корнiя Чуковського «Муха-Цокотуха Тараканище» по праву слiд вважати унiкальною. Вишуканим мистецьким твором, де текстова частина переплiтається в унiсон з вiзуальною — графiчною частиною. Яскрава фантазмагорiя, стилiзацiя дiйових персонажiв, динамiчна i асиметрична композицiйна розв'язка — характеризує автора, манеру i ним обрану естампну технiку [8].

Отже, пiдсумовуючи, Юрiй Чаришнiков у створеннi iлюстрацiй до казки Корнiя Чуковського «Муха-Цокотуха Тараканище» облюбував та якiсно застосував естампну технiку лiтографiя. Технiка, яку художники практично не використовували з метою створення iлюстрацiй, оформлення дитячих творiв. Основна вiдмiннiсть застосо-

ваної технiки, це: графiчний спiсiб оформлення дитячої книги, своєрiдна та неповторима — в жоден iнший спiсiб художньо-пластична особливiсть технiки, зернистiсть та фактурнiсть вiдбиткiв. В сукупностi вiдчувається обрана незвична технiка i авторська iнтерпретацiя малюнкiв, ошатнiсть оформленого дитячого видання. З другої пол. ХХ ст. у книжковiй графiцi естамп в унiсон з iншими авторськими технiками репродукується в тиражi видань. В оформленi книг частiше можна зустрiти застосовану технiку акварелi, тушi i пера, а також виконанi iлюстрацiї в змiшаних технiках. Юрiй Чаришнiков, на перевагу бiльшостi митцiв, якi оформили казку в класичних i звичних для цього технiках, якiсно застосував лiтографiю як iлюстративний матерiал оформленого дитячого видання.

1. Багатогранність таланту Корнiя Чуковського / бiблiограф-укладач Н.В. Борзенко // Бiблiографiчний нарис до 130-рiччя вiд дня народження та 30-рiччю присвоєння бiблiотецi № 8 iменi письменника. — Киiв, 2012.
2. Вдовиченко Г. Юрiй Чаришнiков: «Я заряджаю бiлий аркуш, як Чумак воду...» / Г. Вдовиченко // Високий Замок. — 2008. — 3 вересня.
3. Дудко Н. Бренд львiвської графiки / Н. Дудко // Ратуша. — 2009. — 23 липня.
4. Зорин Л. Эстамп: Руководство по графическим и печатным техникам / Л. Зорин. — Москва : АСТ ; Астрель, 2004. — 110 [2] с. : ил.
5. Нiконенко Л. Юрiй Чаришнiков — майстер графiчного мистецтва / Л. Нiконенко // Полiграфiя i видавнича справа. — 2007. — № 1 (45).
6. Стасенко В. Спадкоємцi першодрукаря. Словник митцiв випускникiв та викладачiв кафедри графiки Української академiї друкарства / В. Стасенко. — Львiв, 2010.
7. Суворов П. Искусство литографии / П. Суворов. — Москва : Искусство, 1952.
8. Чуковский К. Муха-Цокотуха Тараканище: Казки / К. Чуковский ; худ. Чаришнiков Юрiй. — Львiв : Каменярь, 1987.
9. Чуковский Корней Иванович (1882—1969): [бiогр. довідка] // Русские детские писатели ХХ века: библиографический словарь. — Москва, 1997. — С. 481—485.
10. Юрiй Чаришнiков мрiє про чорно-бiле ...малярство та сценографiю опери «Макбет» // ZIK. — 2008. — 27 серпня.
11. Видатнi персонi Корнiй Чуковський [Електр. ресурс]. — <http://www.shevkiyivlib.org.ua/derzhavni-zakupivli/205-vidatny-persony-chukovsky.html>.

Andrii Maiovets

«MUKHA-TSOKOTUKHA TARAKANYSCHЕ»
(BY THE FAIRY TALE OF K. CHUKOVSKYI)
IN THE CREATIVE INTERPRETATION
OF YURII CHARYSHNIKOV

The article examines the experience of individual artist-illustrator Charyshnikov Yurii, a graduate of Lviv Printing Institute Ivan Fedorov (Ukrainian Academy of Printing), the last quarter of the twentieth century. We consider him created a series of illustrations to the tale by Korney Chukovskyy «Mukha-Tsokotukha Tarakanysche». The technology of lithography features was used in the creation of graphic sheets. High artistic value of drawings, original style and manner is traced, in which there is fantastic, fabulousness laid down.

Keywords: illustration, lithograph of technique, style and manner, a graphic artist Yurii Charyshnikov, tale by Kornii Chukovskiyi «Mukha-Tsokotukha Tarakanysche».

Андрій Майовец

«МУХА-ЦОКОТУХА ТАРАКАНИЩЕ» (ПО
СКАЗКЕ К. ЧУКОВСКОГО) В ТВОРЧЕСКОЙ
ИНТЕРПРЕТАЦИИ ЮРИЯ ЧАРЫШНИКОВА

В статье анализируется опыт отдельного художника-иллюстратора Юрия Чарышникова, выпускника Львовского полиграфического института им. Ивана Федорова (Украинская академия книгопечатания), последней четверти XX в. Рассматривается созданный им иллюстративный ряд к сказке Корнея Чуковского «Муха-Цокотуха Тараканище». Отмечается особенность примененной эстампной техники литография в создании графических листов. Прослеживается высокий художественный уровень выполненных рисунков, самобытный и неповторимый стиль и манера — в которых присутствуют фантастичность, заложенная сказочность.

Ключевые слова: иллюстрация, эстампной техника литография, стиль и манера, художник-график Юрий Чарышников, сказка Корнея Чуковского «Муха-Цокотуха Тараканище».